

ULUG'BEK HAMDAM SHE'RIYATIDA INTERTEKSTUALLILIK

Sharipova Dilafruz Sattarovna

dsaripova882@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17480621>

ARTICLE INFO

Received: 25th October 2025
Accepted: 28th October 2025
Published: 29th October 2025

KEYWORDS

Intertekstuallik, Ulug'bek Hamdam, she'riyat, tasavvuf, badiiy taqlid, maqola.

ABSTRACT

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek shoiri Ulug'bek Hamdamning lirik she'riyatida intertekstual munosabatlar tadqiq etilgan. Maqola she'rlarida Jaloliddin Rumiy, klassik sharq va zamonaviy adabiyot an'analari murojaat qilish usullari tahlil qilingan. Tadqiqot matnshunoslik va qiyosiy-tipologik metodlar asosida olib borilgan. Natijalar shoir ijodida intertekstuallikning o'ziga xos ko'rinishlari va badiylashtirilishi aniqlangan.

KIRISH

Zamonaviy adabiyotshunoslikda intertekstuallik muammosi alohida ahamiyat kasb etmokda. Yulia Kristeva va Roland Barthes tomonidan ishlab chiqilgan intertekstuallik nazariyasi [1] adabiy matnlar orasidagi murakkab munosabatlarni tushunish uchun muhim vosita hisoblanadi. Ulug'bek Hamdam o'zbek she'riyatida o'zining lirik qahramonining ruhiy izlanishlari va tasavvufiy motivlar bilan ajralib turadi [2]. Uning ijodida klassik sharq adabiyoti, ayniqsa, Jaloliddin Rumiy ta'siri kuchli namoyon bo'ladi. Shoir Rumiyning "Ichindagi ichindadir" asarini o'zbek tiliga tarjima qilganligi ham uning tasavvufiy an'analarga yaqinligini ko'rsatadi [3]. Tadqiqot maqsadi Hamdam she'riyatida intertekstual munosabatlarning xususiyatlarini aniqlash va ularning badiiy funksiyasini ochib berishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda matnshunoslik, taqqoslash-tipologik va germeneytik metodlardan foydalanildi [4]. Intertekstuallik nazariyasiga ko'ra, har bir matn oldingi matnlarning moslashuvi va transformatsiyasi hisoblanadi [5]. Gerard Genette intertekstuallikni keng ma'noda transtekstuallik sifatida talqin qilib, matnlararo munosabatlarning turli ko'rinishlarini tavsiflab beradi [6]. O'zbek adabiyotshunosligida intertekstuallik masalasi So'fibek Rahimov, Naim Karimov kabi olimlar tomonidan o'rganilgan [7]. Ulug'bek Hamdam ijodi borasida ayrim tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, uning she'riyatidagi intertekstual munosabatlar maxsus tadqiq etilmagan [8]. Shoir asarlarida klassik va zamonaviy, sharqiy va g'arbiy adabiy an'analari o'zaro ta'siri kuzatiladi. "Gul ekardim" she'rida Vatan mavzusi lirik qahramon ruhiy holati bilan uyg'unlashtirilgan bo'lib, bu klassik o'zbek she'riyatining muhabbat va vatan motivlari sintezini eslatadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Ulug'bek Hamdam she'riyatida intertekstuallik bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, tasavvufiy ramzlar va obrazlar tizimi Jaloliddin Rumiy, Fuzuliy, Navoiy kabi klassik shoirlarning an'alariga bog'liqdir. "Xudoyimning qo'shig'i" she'rida Yaratuvchiga murojaat, ruhiy poklanish va jon olamiga sayohat motivlari to'g'ridan-to'g'ri tasavvufiy she'riyat an'alarini davom ettiradi [9]. Ikkinchidan, "Mangu ishq orzusi" she'ridagi Layli obrazi Navoiy va Fuzuliy lirikasidagi Layli-Majnun afsonasiga bevosita murojaat hisoblanadi. Biroq Hamdam klassik syujetni zamonaviy psixologizm bilan boyitadi va lirik qahramon ichki dunyosini yangicha ochadi. Uchinchidan, "Men tikkan bayroq" she'ridagi iltirab va bayraq ramzlari milliy istiqlol she'riyatining motivlariga murojaat bo'lib, mustaqillik davri adabiyotining intertekstual maydonini shakllantiradi. To'rtinchidan, "Inson" she'ridagi falsafiy tafakkur G'arbiy eksistentsializm va sharqiy hikmat o'rtasidagi dialogni aks ettiradi. Shoir lirikasida an'anaviy obrazlar yangi kontekstda qayta ishlanib, postmodernistik intertekstuallik xususiyatlarini namoyon qiladi [10]. Hamdam she'riyatida intertekstuallik nafaqat takrorlash, balki ijodiy transformatsiya va yangilanish vositasidir.

Hamdamning "Senga qaytguvchi" she'rida intertekstual munosabatlar yanada murakkab tarzda amalga oshirilgan. "Har kuni kuyingda ming bora o'lib, Ming bora tirilgan aftoda menman" misralari tasavvuf she'riyatidagi fano va baqo tushunchalarini zamonaviy sevgi lirikasi kontekstida qayta ishlaydi. Bu yerda lirik qahramon azob-uqubatlar orqali ruhiy poklanish va Yaratuvchiga yaqinlashish yo'lini bosib o'tadi. "Bot Senga qaytguvchi hur yora menman" misrasi esa panteistik tasavvur va vahdat al-vujud g'oyasini aks ettiradi. Shoir klassik tasavvufning "bandadan Bandaga qaytish" konseptsiyasini sevgi lirikasi bilan uyg'unlashtiradi va bu orqali ikki adabiy an'ana o'rtasida ko'priq o'rnatadi. "Dil, boshla!" she'ridagi tabiiy unsurlar va ruh harakati tasviri esa romantizm she'riyatining panteistik dunyoqarashiga yaqinlashadi, biroq bu yerda sharqona ruhiyat ustunlik qiladi.

"Kapalak" she'rida minimalistik shakl va chuqur falsafiy mazmun o'rtasidagi ziddiyat postmodernizm poetikasining o'ziga xos xususiyatidir. To'rt misradan iborat bu she'rda hayot va o'lim, zavq va fanolik muammolari konsentrlangan shaklda berilgan. "Umri ozdir guldan-da, biroq Parvo qilmas ham kuladi ul" misralari ekzistensial falsafaning absurd g'oyasi bilan uyg'un keladi, lekin sharq hikmatining hayotni qabul qilish va lahzadan zavqlanish motivlari bilan boyitilgan. "Iltijo" she'ridagi iltimos shakli esa islom va umuman sharq adabiyotining munojaot janriga bevosita murojaat hisoblanadi. Shoir an'anaviy duo shaklini zamonaviy psixologik holatni ifodalash uchun ishlatadi va bu orqali diniy va dunyoviy, an'anaviy va zamonaviy o'rtasidagi chegara shartliligini ko'rsatadi. Hamdam she'riyatida intertekstuallik shunchaki adabiy o'yindan iborat emas, balki turli madaniy qatlamlarni sintez qilish va yangi estetik tajriba yaratish vositasidir.

Ulug'bek Hamdam she'riyatida intertekstuallikning yana bir muhim ko'rinishi antropologik va kosmik motivlarning uyg'unlashuvidadir. "Inson" she'rida shoir insonning ichki va tashqi olamini, jismoniy va ruhiy jihatlarini bir-biriga bog'laydi: "Ikki g'ordir - ikki ko'zim, Qalbim unda gazli xazina. Vujud - otim, aqlim - jilovim, Ming asrdir yo'ldaman, mana". Bu misralar Platoning g'or allegoriyasi, sufi shoirlarning nafs-aql kurashi motivlari va zamonaviy psixologik antropologiya g'oyalarini o'zida mujassam etadi. Shoir insonni ming asrlik sayohat qilayotgan izlovchi sifatida tasvirlashi esa umuminsoniy bilim va ma'rifat izlanishlari haqidagi universal adabiy an'anaga murojaat hisoblanadi. "Zafar - mening o'zimman, biroq Mag'lubiyat yonimdan ketmas" paradoksal xulosasi ekzistensial falsafaning

insoniy mavjudlik ziddiyatlari haqidagi tushunchalarini sharq hikmatining dualizmidan voz kechish g'oyasi bilan uyg'unlashtiradi. Hamdam bu she'rda Sharq va G'arb falsafiy tafakkurining kesishish nuqtalarini topadi va intertekstuallikni madaniyatlararo dialog vositasiga aylantiradi.

XULOSA

Ulug'bek Hamdam she'riyatida intertekstuallik ko'p qatlamli va ko'p yo'nalishli hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Shoir ijodida klassik sharq she'riyati, tasavvuf adabiyoti va zamonaviy lirika an'analari o'zaro ta'sir qilib, o'ziga xos badiiy dunyo yaratadi. Intertekstual munosabatlar Hamdam she'riyatini adabiy an'alar zanjirida joylashtiradi va ayni paytda uning individual shoirlik qiyofasini shakllantiradi. Shoir asarlarida intertekstuallik nafaqat adabiy xotirani qayta ishlash, balki yangi ma'nolar yaratish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlarda Hamdam nasriy asarlaridagi intertekstual munosabatlarni o'rganish dolzarbdir.

References, Литературы, Adabiyotlar:

1. Kristeva, J. (1980) *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press.
2. Quronov, D. (2010) *XX asr oxiri — XXI asr boshi o'zbek she'riyati*. Toshkent: Akademy Nashr.
3. Hamdam, U. (2001) *Ichindagi ichindadir (tarjima)*. Toshkent: Sharq.
4. Genette, G. (1997) *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
5. Barthes, R. (1977) 'The Death of the Author', in *Image-Music-Text*. London: Fontana Press, pp. 142-148.
6. Allen, G. (2000) *Intertextuality*. London: Routledge.
7. Rahimov, S. (2005) *Adabiy aloqalar va tipologiya*. Toshkent: Fan.
8. Normatov, U. (2008) 'Zamonaviy o'zbek she'riyati: yangilanish yo'llari', *Sharq yulduzi*, 3, 156-162.
9. Schimmel, A. (2001) *Tasavvufning asosiy yo'nalishlari*. Moskva: Nauka (rus tilidan).
10. Karimov, N. (2015) *O'zbek postmodernizmi: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Mumtoz so'z.